

ўяўлялі нізкарослай істотай сталага веку — худым і нават кашчавым, з ускудлачанымі валасамі. Асаблівасць яго выгляду — тры вокі (адно на патыліцы). Сагнуўшыся, ён ціха расхаджае па палях і агародах, аглядаючы навокал, ці добра прыбраны ўраджай на нівах. Знайшоўшы шмат каласоў, пакінутых нядбайнымі жнеямі, Ж. падбірае іх і звязвае ў сноп, а потым пераносіць на той жніўнік, дзе збожжа сабранана з ашчаднасцю. У выніку на першай ніве на наступны год усё прападзе, а на другой — можна чакаць вялікага ўраджаю. Тое ж здараецца і на агародах. Ubачыўшы каго-небудзь з гаспадароў, Ж. падыходзіць да яго і грозіць пальцам, што ў будучым абяцае неўраджай. Гэтым жэстам Ж., які паўстае часам у выглядзе жабрака з торбаю, папярэджае кожнага стрэчнага пра вялікі ўсеагульны голад. Ж. у абліччы жабрака можа з'явіцца і перад старанным і беражлівым гаспадаром, даючы яму, такім чынам, знак пра набліжэнне небяспекі, каб той падрыхтаваў запас хлеба на галодны год. Клапатлівы Ж. заўсёды нябачна прысутнічае пры восеньскай сяўбе. Ходзячы па полі, ён суро́ва ўзіраецца пад ногі, утоптае зерне, каб ніводнае не прапала і каб яно хутчэй агладнілася зямнымі сокамі. Імя Ж. ўвайшло ў прымаўкі: «Жыцень хлеба даў», «Баржджэй да Жытня, калі ў засеку хлеба не прыгне» (г. зн. звальваюць віну на Ж., калі ў стадоле бракуе хлеба), «Жыцень з кабзой (торбай), голад на двор». Ж. быў вядомы пераважна ў Магілёўскай і Мінскай губернях.

Літ.: Древянский П. [Шпилевский П.]. Белорусские народные поверья // Журн. М-ва нар. просвещения. 1846. Прибавления. Кн. 4; Живописная Россия. СПб.; М., 1882. Т. 3, ч. 2. С. 268—269; Соболевский Д. Белорусы и Белоруссия // Чырвоны шлях. 1918. № 9—10.

У. А. Васілевіч.

ЖЭРА (Żera) Караль Антоні Гаўдэнты (1.9.1743, в. Тварогі Выпыхі Шлёнскага ваяводства, Польшча — пасля 1798), польскі і бел. пісьменнік. З 1754 вучыўся ў Драгічынскім езуіцкім калегіуме, з 1765 у Пінску, дзе паstryгся ў манахі. Аўтар зборніка бел., польскіх і лацінскіх фацэцый (анекдотаў) «Безліч рэчаў, торба смеху, гарох з капустай, а кожны сабака з другой вёскай...» (захаваўся ў двух рукапісах). Зборнік

змяшчае гумарыстычныя і павучальныя тэксты (афарызмы, максімы, прыказкі і прымаўкі, вершы, песенькі, прыпеўкі, апавяданні, інтэрмедый, казкі, анекдоты, небыліцы, парадыйныя эпітафіі, надпісы, рэбусы) фалькл. паходжання ў літаратурнай апрацоўцы, створаныя для чытання і прамаўлення. У падборы матэрыялу, тэматыцы, праблематыцы, манеры апавядання бачны ўплыў школьнага тэатра (характэрныя для *інтэрмедый* вобразы тыпу сялянна, яўрэя, папа, чорта, шкаляра). Кніга напісана на польскай мове, але аўтар часта выкарыстоўвае і бел. мову. Адзін яе спіс апублікаваў З.Логер (Варшава, 1893), 55 фацэцый з другога спіса — К.Жукоўская і Ю.Кжыжаноўскі (Варшава, 1960).

Тв.: Vorago rerum; Torba śmiechu; Groch z kapustą; A każdy pies z innej wsi... Warszawa, 1980.

Літ.: Мальдзіс А. «Торба смеху» Кароля Жэры // Літ. 1984. 5 кастр.

В. У. Карнейчык.

ЖЭЎЖЫК, апякун рэк або вадзяное божства. Беларусы ўяўлялі яго худым дзедам — невялікага росту, з рудой барадою, доўгай шыяй, маленькай галоўкай, з доўгімі, але маленькімі ручкамі, доўгімі пальцамі і тонкімі нагамі, але пры гэтым надзвычай дужым, жывым і спрытным. Жыве ён заўсёды на самай глыбіні, у віры. Лоўка плавае ўдзень пад вадою, назіраючы за яе плыню, а ўночы — на паверхні вады, разганяючы наперадзе сябе хвалі доўгім шастом з двума велізарнымі зубцамі на канцы. Але ніхто не можа яго бачыць, бо ён плавае ў чоўне-нябачцы і да таго ж затуляецца ад людскіх вачэй. Ubачыўшы якую-небудзь магчымую пагрозу для чалавека, калі той тоне, ці тоне судна, Ж. адным узмахам свайго шаста ратуе іх, а таксама ўтаймоўвае буры і вятры. Ж. падпарадкоўваюцца ўсе вадзяныя духі, у т. л. *Вадзянік* і *Лазавік*. Ж. вядомы па ўсёй Беларусі, што пацвярджаецца шматлікімі нар. выказваннямі: «Які Жэўжык!», «Бы Жэўжык, нырае», «Жэўжык ты — рудая барада». Ж. — часам азначае карлік ці проста хлопчык.

Літ.: Древянский П. [Шпилевский П.]. Белорусские народные поверья // Журн. М-ва нар. просвещения. 1852. Лит. прибавление № 3.

У. А. Васілевіч.